

ขุนแผนใบกัศนะของผม

■ อัครา บุญทิพย์

เมื่อวันอังคารที่ 10 กุมภาพันธ์ 2541 ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออกคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรได้จัดให้มีการเสวนาภาษาและวรรณคดี ในหัวข้อเรื่อง **ขุนแผน** : นานาทศนะ ผมเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเกียรติขึ้นเวทีเสวนาร่วมกับรองศาสตราจารย์ยุพรแสงทักษิณ และรองศาสตราจารย์ ดร. อัมพร สุขเกษม

ในวันนั้นมีอาจารย์ผู้มีเกียรติจากสถาบันและองค์กรต่างๆ ตลอดจนนิสิตที่สนใจเข้าฟังและร่วมแสดงมุมมองที่แลเห็นขุนแผนในแต่ละทศนะของแต่ละท่านแลกเปลี่ยนกับมุมมองของผู้เสวนาหลายประเด็นล้วนเป็นมุมมองที่น่าสนใจ

หลายประเด็นที่ผมอยากจะพูดแต่ไม่ได้พูด เพราะจำกัดด้วยเวลา ทำให้มีข้อค้างคาใจอยู่ จึงถือโอกาสนี้นำมาเรียบเรียงเขียนขึ้นไว้ทั้งประเด็นที่ได้เสนอไปแล้วและประเด็นที่ยังค้างคา

ผมขอเริ่มตั้งคำถามว่า ขุนแผนนั้นแท้จริงแล้วเป็นคนเช่นไร ?

เห็นจะไม่มีใครปฏิเสธว่า ขุนแผนนั้นเป็นชายรูปงาม สติปัญญาดี พุดเก่ง กล้าหาญ เจ้าชู้ รู้คุณคนและมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้ไม่ใช่หรือที่เป็นคุณลักษณะที่ชายไทยปรารถนาจะมีจะเป็น และหญิงไทยปรารถนา

จะได้ชายในฝันของตนเช่นนั้น ยกเว้นแต่ความเจ้าชู้ซึ่งออกจะเป็นนิสัยที่ผู้หญิงร้อยทั้งร้อยไม่อยากจะให้ชายในดวงใจของเธอเป็น แต่ถ้าแปลความหมายความเจ้าชู้เป็นความโรแมนติก ผู้หญิงส่วนใหญ่ก็คงไม่ปฏิเสธ ขอแต่ให้ชายนั้นโรแมนติกและอ่อนหวานเฉพาะเธอ

ขุนแผนซึ่งในวัยเยาว์มีชื่อว่าพลายแก้ว (ในข้อเขียนนี้อาจเรียกพลายแก้วบ้างขุนแผนบ้างตามช่วงชีวิตของตัวละคร) เกิดในตระกูลข้าราชการทหารบิดามีบรรดาศักดิ์เป็นขุนไกรพลพ่ายมารดาชื่อนางทองประศรีอาศัยอยู่ที่เมืองสุพรรณ ฐานะความเป็นอยู่ก็พอมีอันจะกินเพราะ “**เป็นทหารชายชาญใจฉกรรจ์ คุมไพร่ทั้งนั้นได้เจ็ดร้อย**” ความสัมพันธ์กับพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ไช่ย่อยด้วย “**โปรดปรานเป็นทหารอยุธยา มีส่งอยู่ในเมืองสุพรรณ**”

เมื่อพลายแก้วจะถือกำเนิดนั้นก็เป็นลักษณะของคนมีบุญมาเกิด เพราะมารดาฝันเป็นนิมิตดีคือฝันว่า “**นิมิตฝันนั้นว่าท้าวสหสนัย ถือแหวนเพชรเม็ดใหญ่เหาะตั้นมา ครั้นถึงจึงยื่นแหวนนั้นให้ นางรับแหวนไว้ด้วยหรรษา แสงเพชรส่องวาวปลาบเข้าตา ตื่นผวาคว่าท้อปลุกผัวปล้น**”

ขุนไกรบิดาจึงทำนายว่า “**ฝันว่าได้ตำรงคหววิเศษ ของโกสิยตรีเนตรอันเจิดฉาย เพชรรัตน**

อร่ามงามเพริศพราย บรรยายว่าเป็นสิ่งมิ่งมงคล จะมีครรภ์ลูกนั้นจะเป็นชาย ดังทหารนารายณ์มา ปฏิสนธิ กล่าวหาญการณรงค์คงทน ฤทธิธรมปราบทั่ว ทั้งแดนไตร ซึ่งว่าเพชรรัศมีกล้า ภายหน้าจะได้เป็นทหารใหญ่ มียศศักดิ์เป็นพระยาข้าใช้ ร่วมพระทัยทรงธรรมพระพันปี”

การที่ผู้เป็นมารดาได้รู้คำทำนายเกี่ยวกับลูกในครรภ์ของตนในทางที่ดี ความรักความภูมิใจซึ่งมีผลต่อสุขภาพจิตและอารมณ์ของมารดาย่อมส่งผลดีต่อเด็กในครรภ์ นอกเหนือจากลักษณะทางพันธุกรรมแล้วยังส่งผลดีต่อสภาพจิตใจของเด็กด้วย พลายแก้วจึงถือกำเนิดเมื่อ “ปีขาลวันอังคารเดือนห้า ตกฟากเวลาสามชั้นฉาย กรุงจีนเอาแก้วอันแพรวพรายมาถวายเจ้ากรุงอยุธยา” รูปร่างหน้าตาของเด็กน้อยพลายแก้วก็น่ารัก “ปู้ย่าตายายสบายชมเรือนผมน่ารักดังผักบัว”

เมื่อพลายแก้วเจริญวัยเคราะห์กรรมความไม่เที่ยงก็เข้ามาสู่ครอบครัว ขุนไกรบิดา “ต้องรับพระราชอาญาตาย เสียบไว้หน้าค่ายกระบือนั้น และรับสั่งให้รับเอาลูกเมีย ...” นางทองประศรีมารดาต้องพาพลายแก้วหนีกรมการเมืองระหกระเหินไปหลบภัยอยู่กับญาติพี่น้องพวกพ้องขุนไกรที่ดอนเขาชนไก่ เมืองกาญจนบุรี ระหว่างการเดินทางก็ประสบความลำบากยากแค้น

“พลายแก้วก็เฝ้าแต่โศก ตั้งชีวิตจะขาดสัก ร้อยท่อน คิดถึงพ่อขุนไกรให้รู้มรอัน อารมณ์บ่นไปไม่สมประดี ผุดลุกผุดนั่งไม่ตั้งตัว เกาหัวหน้าบู้ยื้อมดแดงมดคันมันคันที่ ยุงรินบินหิวอยู่นี้แค้น ลูกหาวนอนจะนอนก็ไม่ได้ คันกันพันใจที่เดียวแม่เอ็นดูลูกด้วยมาช่วยแล มดรังแกกัดขี้สากห้าตัว พ่อตายมิได้อู่เรือนเหี่ยว อ้ายพวกเหล่ากรมการเมือง

ล้อม ทั่ว ลูกตามแม่มาก็น่ากลัว ลอดรั้วมาได้ใช้พอดี” และเมื่อหิวก็ต้อง “เอาข้าวเย็นที่เหลือเมื่อค่ำมา คดใส่ห่อผ้าให้ลูกกิน พลายแก้วบิแล้วเอาเข้าเคี้ยว แห้งเหนียวพันใจร้องไห้ดิน แงงอยู่ไหนดแม่ขาขอทาลิ้น ข้าวติดคอจนปลิ้นไม่กินแล้วทองประศรีฟังว่าน้ำตาไหล จะเอาแกงที่ไหนพอพลายแก้ว วิ่งหนีเขามาตาบ้องแมว แ่วแว้วเหมือนจะเหลือแต่เนื้อปลา”

ยามเดินทางหนีภัยพลายแก้วก็ “... เดินหลังรับเอวแม่ ท้อแท่น้ำนั้วหิระหาย ร้อนเท้าเจ้าเดินเหยียบกรวดทราย เจ้าพลายเหนืออ่อนนอนมารดาแม่ฆ่าสุดปัญญาของลูกนี้ เหลือที่จะล่าเลื่อยเหนียวหนักหนา คอแห้งคล่องแคล่งแข็งใจมา แม่เดินช้าช้าอย่าให้เร็ว ลูกก้าวยวหนักก็จกล้ม เจ็บระบมตื่นแตกจนแหลกเหลว แผ่นดินร้อนเหลือใจตั้งไฟเปลวแม็กู้มิใส่สะเอวต้องแต่งมา เหนื่อยนักยกให้ขึ้นขี่หลัง เอากระบุงถือบั้งไปข้างหน้า ครั้นเมื่อเข้าก็เอาขึ้นบนบ่า มือหนึ่งจับขาลูกยาไว้ เท้านางพุดองค่อยย่องเดิน ครั้นเมินสะคุดเหซไถล ลูกพลัดจากบ่าผวาไป ล้มกลิ้งอยู่ในพนาลี”

จากกลอนที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นความทุกข์ยากลำบากของนางทองประศรีและพลายแก้วยามบ้านแตกสาแหรกขาด จากคนที่มีความเป็นอยู่อย่างคุณนายและคุณหนูของข้าทาสบริวารต้องหิวซุกหิวซุนหนีราชภัย เหตุการณ์นี้น่าจะเป็นความรู้สึกหนึ่งที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (SUB CONSCIOUS) ของพลายแก้วตั้งแต่เด็กให้รู้สึกว่าการกลับบ้านเมืองคือศัตรู

เมื่อพลายแก้ว (ตอนเป็นขุนแผนแล้ว) พา นางวันทองหนีขุนช้างทูลพระพันวษาออกกองทัพ ออกตามล่า โดยมีจมีนศรีเป็นแม่ทัพ ขุนเพชรเป็นปีก

ชายขุนรามเป็นปึกขวา ขุนแผนมิได้มีใจจะคิดฆ่าฟันไปพร่พลกองทัพเพราะนั่นหมายถึงการเป็นปฏิปักษ์ขัดขืนโองการพระเจ้าอยู่หัวซึ่งขุนแผนแสนจงรักภักดี ขุนแผนยังได้กล่าวกับจมีนศรีว่า

“ดีฉันพูดตามจริงทุกสิ่งไปสิ่งไรก็ได้จะกลอกกลับซึ่งว่ามีรับสั่งมาบังคับให้ตัวข้าพเจ้ากับวันทองไปจวนตัวด้วยกลัวพระอาญา เพราะว่าหาผู้มีใครจะช่วยไม่ เชิญพระนายยกทัพกลับไป เพ็ดทูลแก้ไขให้ตามทาง ตัวดีฉันจะไปต่อภายหลัง ยังพอกลាយกริ้วลงเสียบ้าง จงเมตตาไปกับดีฉันช่วยกันทาง เพ็ดทูลตามทางที่จริงมา”

ขุนแผนชี้แจงขอร้องแต่โดยดี จมีนศรีก็ดูจะฟังเหตุผลไม่น่าจะต้องฆ่าฟันให้เสียเลือดเนื้อแต่นายกองปึกซ้ายปึกขวาคือขุนเพชรกับขุนรามกลับไปจีจืดขุดปมขุนแผนขึ้นมาโดย “ชี้หน้าว่าเหวยอ้ายพลายแก้ว โอหังดังกูไม่รู้แก้ว เชื่อแถวของมึงแต่เพียงนั้น สาทสขัตขืนพระโองการ เอิบเอื่อมจะผ่านไอศวรรย์ เชื่อว่าตัวดีมีฤทธิ์ครัน ถึงจะได้ขอบขัณฑเสมา” นี่เป็นการสะกิดปมแรกซึ่งเป็นปมแห่งความจงรักภักดีที่ขุนแผนมีต่อพระเจ้าอยู่หัว โดยใส่ร้ายว่าขุนแผน

“ปลุกตำหนักปาพลับพลาแรม ค่ายป้อมล้อมแหลมเป็นหน้าฉาน ตั้งที่ลึงบังคนชอบกลการนานไปจะเกิดกลีเมือง” หมายความว่าขุนแผนหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ สร้างห้องสุขา (ที่ลึงบังคน) ตีตนเสมอพระเจ้าอยู่หัวซึ่งขุนแผนยอมทนการใส่ร้ายเช่นนี้ไม่ได้

มิใช่แต่เพียงนั้นขุนเพชรขุนรามยังจีจืดขุดปมขุนแผนลึกลงไปอีกว่า “กูรัจักพ่อแม่แต่ไรมา พ่อมึงชื่อว่าอ้ายขุนไกร แม่มึงอีเฒ่าทองประศรี ปีนั้น

ไปล้อมกระบือใหญ่ พระทรงภพฆ่าฟันให้บรรลัย ตัดหัวเสียบไว้ที่กลางดอน ริมสันทั้งโคตรญาติกา ตัวมึงแม่พาไปเร้นซ่อน ซอนซอกออกจากพระนคร ย้ายไปอยู่บ้านกาญจนบุรี”

ด้วยเหตุนี้ขุนเพชรขุนรามจึงถูกขุนแผนฆ่าตายไปพร่พลแตกพ่ายไม่เป็นสำ มมรู้สึกเห็นใจสงสารขุนเพชรขุนรามที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์พุดตีๆ กับขุนแผนไม่เป็น และเห็นใจขุนแผนที่ต้องฆ่าทหารอยุธยา ซึ่งคนเหล่านั้นอาจเคยเป็นเพื่อนร่วมรบกับขุนแผน แต่ขุนแผนก็คือปฤชชย้อมคิดและตัดสินใจกระทำลงไปด้วยอำนาจโทสะเข้าครอบงำ และป้องกันตัวเอง สถานการณ์ตอนนั้นใครก็คงนึกสุภาษิต “แท้เป็นพระชนะเป็นมาร” ไม่ออก

ย้อนกลับไปดูชีวิตของพลายแก้วเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นอายุได้ 15 ปีก็ “อยากจะเป็นทหารชายชยให้เหมือนพ่อขุนไกรที่เป็นผี” ความตอนนี้นอกจากชี้ให้เห็นว่านางทองประศรีต้องได้อบรมสั่งสอนปลูกฝังพลายแก้วให้ชื่นชมความเป็นทหารของพ่อแล้วยังชี้ให้เห็นว่านางทองประศรีมิได้ผูกใจเจ็บต่อพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานอาญาตายแก่ขุนไกร รับริบทภัยสินข้าทาสจนบ้านแตกสาแหรกขาด ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นลึกซึ้งยิ่งนักจึงส่งเสริมลูกให้เรียนวิชาเพื่อจะเป็นทหารของพระเจ้าอยู่หัวเหมือนบิดา จึงพาลูกไปบวชเณรฝากเรียนกับสมภารบุญวัดสัมโหทัย

ด้วยความที่เป็นคนสติปัญญาดีเณรพลายแก้วจึงเรียนรู้สรรพวิชาทั้งทางธรรมทางโลกจนจบในเวลาไม่ถึงปี จึงขอให้มารดาพาไปฝากเรียนต่อกับสมภารมีวัดป่าเลไลยก์เมืองสุพรรณบุรี

ชีวิตตอนเป็นเณรของพลายแก้วในมุมมองของคณยุค พ.ศ. 2541 อาจจะเห็นว่าเณรพลายแก้ว

ประพัตติคนไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป คือเป็นสามเณรแต่ผิดศีลข้อกาเมสุมิจนอาจารย์ ประพัตติคนในทางชู้สาวกับนางพิมและนางสายทอง แต่ถ่าลองทำให้เป็นกลางแล้วนึกย้อนไปศึกษาเอกสารในทางสังคมวิทยาก็จะมองเห็นภาพได้ว่า เรื่องราวชีวิตขุนช้างขุนแผนนั้น เกิดในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2034-2072 สถาบันการศึกษาของกุลบุตรลูกสามัญชนคือวัด ไม่ได้มีโรงเรียนประถม มัธยมหรืออุดมศึกษาอย่างสมัยปัจจุบัน การที่เด็กชายบรรพชาเป็นสามเณรครั้งนั้นคงต้องแยกออกเป็นสองประเภท ประเภทแรกบวชเพื่อสืบทอดพระศาสนา ให้เติบโตแตกฉานในทางธรรม เป็นพระสงฆ์ และประเภทที่สองบวชเพื่อเรียนหนังสือหาความรู้วิทยาการทางโลกโดยพระสงฆ์เป็นผู้สอน และหลายแก้วก็เป็นสามเณรนักเรียนประเภทหลังที่มารดาพาไปฝากเรียน “จะได้รู้การณรงค์คงกระพันให้เหมือนกันสืบทอดพ่อขุนไกร” และวิชาที่เณรหลายแก้วเรียนก็มีทั้งวิชาอักษรธรรมวิชาภาษาบาลี ซึ่งเป็นวิชาพื้นฐานบังคับ ดังกลอนว่า “หนังสือสั้นกระแสน้ำเปลวอรอด จนสมภารเจ้าวัดได้บอกได้” จากนั้นก็เลือกเรียนวิชาทางโลกที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยของตน เช่นวิชาไสยศาสตร์ซึ่งนิยมกันสำหรับลูกผู้ชายสมัยนั้น คือ “ยังแต่สมุดตำรับใหญ่พื้นแต่หัวใจพระคาถากุจัดแจงช่องสุ่มแต่หนุ่มมาหวงไว้จนชราไม่ให้ใคร ความรู้นอกนี้ไม่มีแล้ว กูรักเณรแก้วจะยกให้ อยู่คงปล้นสะตมมีถมไป เลี้ยงโหงพรายใช้ได้ทุกตา” และ “ตำรับใหญ่พิชัยสงครามสุรยจันทรฤกษ์ยามก็รอบรู้ อยู่ยงคงกระพัน ล่องหนภาพยนตร์ผูกใช้ให้ต่อสู้ รักทั้งเรียนเสกเป่าเป็นเจ้าชู้ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนคลาย” ทั้งหมดนี้เป็นวิชาที่อาจารย์ผู้อยู่ในเพศสมณะสอนให้แก่เณรหลายแก้วผู้เป็นศิษย์

โดยวัยของเณรหลายแก้วที่ครองเพศเป็นสามเณรจึงมีสถานะไม่ต่างจากเด็กนักเรียนมัธยมปลายหรือนักศึกษามหาวิทยาลัย ทั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนของเณรหลายแก้วก็ได้บวชเณรเพื่อสืบทอดพระศาสนา ดังนั้นพฤติกรรมที่บางคนมองว่าผิดศีลธรรมอันดีงามนั้นจึงเป็นเฉกเช่นความประพฤติ ผิดของนักเรียนมัธยมปัจจุบันที่ทำผิดระเบียบของโรงเรียนในทางชู้สาวนั่นเอง ซึ่งผู้ใหญ่สมัยนี้ก็รู้เห็นอยู่เต็มอกเต็มตาว่าเด็กวัยรุ่นไม่ว่าระดับมัธยมหรือมหาวิทยาลัยมีความสัมพันธ์กันชู้สาวกันเป็นปกติธรรมดา และที่ไม่เหมาะสมจนเกินธรรมดาไปก็มีไม่น้อย เดินกอดเกี่ยวเกี่ยวก้อยกันตามศูนย์การค้า หรือมีสัมพันธ์ จนเกินเลย

ผมมิได้สนับสนุนชื่นชมในพฤติกรรมทางชู้สาวในวัยอันไม่สมควร แต่ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมของหลายแก้วตอนบวชเณรนั้นคือความลุ่มหลงในความรักตามวัยของเด็กหนุ่มที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมดาโลกอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง คนที่ทำผิดพลาดเรื่องชู้สาวอาจเป็นสิ่งไม่ชอบด้วยจารีตประเพณีแต่ไม่ใช่อาชญากร เณรหลายแก้วทำผิดก็ถูกจัดการด้วยวินัยธรรมศีลสิกขาของสามเณรและกฎระเบียบของวัด ทั้งสังคมในเสภาขุนช้างขุนแผนก็ได้ถือเป็นเรื่องขำขันอะไรมากมาย

หากหลายแก้วบวชเณรเพื่อมุ่งสืบทอดพระศาสนาแสวงหาพระโพธิญาณแล้วประพัตติชั่วหลงไหลในกิเลสตัณหาราคะ นั้นต่างหากที่เณรหลายแก้วสมควรถูกตัดสินความผิดด้วยข้อหาหนักได้

พฤติกรรมในความรักของหลายแก้วหรือขุนแผนก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งถูกมองด้วยสายตาที่ตำหนิว่าเป็นคนเจ้าชู้ หลายรัก แต่หากทำความเข้าใจกับค่านิยมของสังคมสมัยอยุธยากระทั่ง

รัตนโกสินทร์ ก่อนวัฒนธรรมฝรั่งจะเข้ามามีบทบาทต่อสถาบันครอบครัว ซึ่งเชื่อว่าสังคมที่พัฒนาแล้วนิยมการมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy)

ทว่าสังคมไทยสมัยโบราณนั้นยอมรับและออกจะยกย่องด้วยเข้าไปในความเจ้าชู้หลายเมียของผู้ชาย (แต่ผู้หญิงหลายผัวไม่ได้ นี่ออกจะไม่ใช่ธรรมชาติกับเพศหญิง) ดังกลอนบทละครนอกเรื่องไกรทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกล่าวถึงตอนที่ไกรทองได้นางวิมาลาภรรยาชาละวันเป็นของตนแล้วก็คิดจะพาจากถ้าได้บาดาลขึ้นไปอยู่เมืองพิจิตร ดังความว่า

“อย่าเลยจะชวนนางขึ้นไป เลี้ยงเป็นเมียไว้จะได้อยู่ ให้คนลือชื่อเราว่าเจ้าชู้ จะมีผู้สรรเสริญสืบไป” ทั้งวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ตัวเอกก็มักจะประพฤติตนเป็นคนเจ้าชู้ มีภรรยาหลายคน เช่น อีเหนา พระอภัยมณี เป็นต้น นั่นหมายความว่าสังคม

(สมัยนั้น) ไม่ตำหนิพฤติกรรมเช่นนั้น เมื่อเหตุและปัจจัยทางสังคมเป็นเช่นที่กล่าวแล้ว การที่พลายแก้วจะรักนางพิมแล้วเพื่อแม่ไปถึงนางสายทองแล้วได้นางลาวทองที่พ่อแม่เธอฝากฝังมา ตลอดจนได้นางแก้วกิริยาตอนขึ้นเรือนขุนช้าง (ตรงนี้จะวิเคราะห์เพิ่มเติมอีกครั้ง) ก็ได้เป็นเรื่องที่ผิด เสียหายหากมองด้วยสายตาของคนในยุคสมัยของวรรณคดี และออกจะเป็นความเจ้าชู้ที่ตั้งอยู่บนความเมตตาเสียด้วยซ้ำ

ผมกล่าวเช่นนี้ย่อมมีผู้ไม่เห็นด้วยแน่นอน ด้วยมองว่าโดยลึกๆ แล้ว นั่นคือความเห็นแก่ได้ความเห็นแก่ตัวของเพศชาย ซึ่งถ้ามองด้วยสายตาและค่านิยมในยุคปัจจุบันผมยอมรับว่าใช่ แต่คนในสมัยพลายแก้วขุนแผนนั้น มีชีวิตอยู่ในกระแสสังคมคนละครแสบกันกับปัจจุบัน คงคิดไม่ออกนึกไม่ถึงว่าอีกสองสามร้อยปีต่อมาสังคมจะมองพฤติกรรมนี้ไป

อย่างไร แม้ฝ่ายหญิงเองก็เถอะเมื่อสังคมยอมรับสิ่งนี้เสียแล้ว ก็คงจะมองข้ามความเจ็บช้ำน้ำใจ (ซึ่งที่จริงก็ไม่มีความเจ็บช้ำน้ำใจอะไรทางสังคมให้ต้องเสียใจเหมือนสังคมในยุคนี้ที่มีเหตุปัจจัยต่างกัน) ที่ชายของตนมีหญิงอื่นเป็นภรรยา นางพิมเองก็รู้อยู่เต็มอกว่าพลายแก้วต้องมีสัมพันธ์กับสายทอง และยอมรับการที่ขุนแผนมีนางแก้วกิริยา แต่เหตุหึงหวงที่เกิดขึ้นกับนางลาวทองนั้นเป็นเพราะความกตด้นอื่นที่เกิดขึ้นในใจนางพิมต่างหากจึงเกิดวิวาทกัน ความกตด้นนั้นก็คือการที่นางพิมต้องเผชิญชะตากรรมที่เกิดจากขุนช้างและมารดาบีบคั้นจะให้เป็นเมียขุนช้าง

ผู้อ่านวรรณคดีคงยอมรับว่าวิชาความรู้ที่มีการเรียนการสอนกันในแต่ละยุคสมัยคือศาสตร์ที่รับใช้และสนองความต้องการของสังคมนั้นๆ ดังนั้น **“ตำรับใหญ่พิชัยสงคราม สุรยจักร์ฤกษ์ยามก็รอบรู้ อยู่ยงคงกระพันล่องหน ฝ่ายยันต์ผูกไว้ให้ต่อสู้ รักทั้งเรียกเสกเป่าเป็นเจ้าผู้ ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนคลาย”** ที่พลายแก้วเรียนวิชา **“เสกเป่าเป็นเจ้าผู้”** และนำมาใช้ก็เป็นสิ่งที่ถูกต้องสำหรับยุคสมัยนั้น มีหน้าข้าอาจารย์ผู้สอนยังเน้นย้ำให้ศิษย์ได้นำไปใช้ในชีวิตอีกด้วย ดังกลอนว่า **“ท่านขรัวหัวร่อว่า ออแก้ว เรื่องเจ้าผู้รู้แล้วต้องมันหมาย เมียเขาเจ้าอย่าได้ทำร้าย สาวแก่แม่่ม่ายเอาเถิดวา”**

ขอย้อนกลับมาที่เรื่องนางแก้วกิริยา การที่ขุนแผนมีพฤติกรรมชู้สาวกับนางแก้วกิริยานั้นโดยจิตใต้สำนึกลึกๆ แล้ว น่าจะเป็นเพราะต้องการแก้แค้นขุนช้าง ดังกลอนว่า

“แสนแค้นเคืองใจอ้ายขุนช้าง ใจกระด้างกระเดื่องคิดให้ผิดส่ำ มันชิงวันทองไปอ้ายใจดำ แต่สักคำมิได้ทำให้เคืองใจ มีหน้ายังขำทุลยแวง เสียด

แทงเอาลาวทองมันทำได้ ไม่แก้แค้นก็จะแค้นคั่งบรรลัย เอออะไรเห็นรักกลับหักราน สุภาพิตท่านประดิษฐ์ประดับแต่ง ว่าใครคดก็เอาแข็งเข้าต่อต้าน ถ้าใครซื่อซื่อต่อจนวายปราณ นี่มันพาลเพื่อนผิดประเพณี ตามกรรมจะระยำด้วยอาญา ไปเบื่องหน้าเป็นไหนให้รู้ที่ ตัวกูก็ล้อชาวาคคนดี ฟรุ้งนี่จะไปยังสุพรรณ” และ **“ลูกจะไปแก้แค้นอ้ายขุนช้าง ให้สิ้นอย่างสาสมแก่น้ำหน้า จะพาวันทองตันอรธัญวา ถ้าตามมาลูกจะฟันให้บรรลัย”**

ดังนั้นการที่ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างก็เป็นการกระทำด้วยความแค้น เพื่อล้างแค้นแบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน ตาม **“สุภาพิตท่านประดิษฐ์ประดับแต่ง”** อันเป็นค่านิยมของลูกผู้ชายสมัยนั้น ซึ่งเป็นการกระทำในลักษณะโจรไม่ใช่แนวทาง พุทธศาสนาที่สอนว่า **“เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร”**

ทั้งนางแก้วกิริยาเล่าก็เป็นทาสที่บิดามาจำนองไว้กับขุนช้าง ถือเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งของขุนช้าง ขุนแผนคิดว่านางแก้วกิริยาเป็นเมียของขุนช้างเสียด้วยซ้ำ จึงคิดแก้แค้นด้วยพฤติกรรมของโจร ดังที่ขุนแผนรำพึงเมื่อเห็นนางว่า **“หรือจะเป็นเมียของอ้ายขุนช้าง ไยไม่วางห้องขมิให้สมศักดิ์ พิเคราะห์ดูหน้านวลควรจะรัก ถ้าชายขมก็จะขักให้นวลคลาย”** นางแก้วกิริยาเองก็คงรู้ชะตากรรมว่าคงไม่พ้นมือขุนแผนตามธรรมเนียมโจร นางจึงกล่าวว่า **“เป็นไทยอย่าเอาใจมาคบพาส ฉันทไม่อาจเอื้อมนั่งเสมอหน้า ที่โกรธแค้นแทนกันแต่ก่อนมา ก็แก้แค้นตามประสาท่านผู้ดี”**

พฤติกรรมนี้ถือว่าเป็นความผิด เป็นโมหะและโทษะที่ขุนแผนกระทำต่อนางแก้วกิริยาเพียงเพื่อแก้แค้นขุนช้าง แต่เมื่อได้นางแล้วขุนแผนก็มีคุณธรรมรับผิดชอบโดยมอบเงินไว้ให้นางไถ่ตัวและ

ให้แหวนเป็นสัญญาณว่าจะรักและเลี้ยงดู

ความผิดที่ฉกรรจ์ของขุนแผนซึ่งสังคมไม่ว่ายุคสมัยใดจะภยมิได้ก็คือการที่ขุนแผนกระทำปาณาติบาตฆ่าเมียคือนางบัวคลี่และฆ่าลูกในครรภ์เพื่อทำกุมารทอง แต่นั่นคือความหลงผิดความเชื่อในลัทธิตั้ง ซึ่งขุนแผนถูกความเชื่อทางไสยศาสตร์ครอบงำจนไม่ได้สำนึกว่าการกระทำนั้นเป็นบาป ขุนแผนได้วางแผนด้วยความหลงผิดอย่างอำมหิตที่จะหาหญิงซึ่งถูกต้องตามลักษณะมาเป็นภรรยา เพื่อให้ได้ลูกชายแล้วผ่าท้องภรรยาเอาลูกมาอย่างทำกุมารทอง ความหลงผิดในศาสตร์บางอย่างมิได้เพียงเกิดกับขุนแผน แม้แต่อดีตสังกะหรือองค์ลีมาลัยในสมัยพุทธกาล ก็ได้เคยถูกอาจารย์หลอกให้หลงฆ่าคนเอานิ้วมาร้อยเป็นพวงมาลัยเพื่อให้ได้ซึ่งศาสตร์ที่ตนต้องการ ต่างกันที่องค์ลีมาลัยได้พบพระพุทธรองค์ ดวงตาเห็นธรรมบรรลอรหันต์จึงได้รับการอภัยในความชั่วร้ายของผู้คนปัจจุบัน แต่กษัตริย์ให้เห็นว่าถ้าไม่มีไสยศาสตร์ครอบงำให้คิดทำกุมารทองแล้ว ขุนแผนคงไม่กระทำบาปลักษณะนี้แน่นอน เพราะวิชาการต่อสู้อยู่ยังคงกระพันชาตรีขุนแผนก็มีจนเกินพอแล้วไม่จำเป็นต้องใช้กุมารทอง

มีเหตุการณ์อีกตอนหนึ่งที่บางท่านเห็นว่าขุนแผนใจร้ายฆ่าลูกทำกุมารทองไปคนหนึ่งแล้วยังคิดฆ่าพลาญงามอีก คือตอนที่พลาญงามหลงเสน่ห์นางสร้อยฟ้าและลำเลิกบุญคุณขุนแผน ทำให้ขุนแผนโกรธ จึงชวนพลาญงามไปแก้แค้นพลาญงาม ซึ่งตอนนั้นพลาญงามมีบรรดาศักดิ์เป็นพระไวยวรนาถ ขุนแผนก็ให้พลาญงามแปลงเป็นมอญยกทัพมาทำที่ว่าจะรุกรานไทย เพื่อกดดันให้พระไวยออกรบในฐานะแม่ทัพอยุธยา และเมื่อพระไวยรบกับมอญแปลงพลาญงามถึงขั้นตะลุมบอนถอดรััดพัด

เหยียงกัน ขุนแผนก็ขับม้าเข้ามา “กู๋ก้องร้องไปแต่ไกลกัน ชุมพลจับให้มันพ่อพี่น้อง พระไวยแลไปพอเห็นพ่อ ผละคองน้องโลดกระโดดเหยิง ขับม้าวิ่งวังกำลังเกรง เสียเพลงทวนท่าชุมพลแทงถูกอ๊กหอกหักหาเข้า ไม่ พระไวยขับม้าออกจากแหล่ง ขุนแผนแค้นใจ ใส่ทะแยง พวกหุ่นหมนแ่งที่ไพร่พล”

เหตุการณ์นี้ผมไม่คิดว่าขุนแผนใจดำอำมหิตจะคิดฆ่าพลาญงาม ความโกรธลูกนั้นคงมีอยู่เพราะเป็นลูกจะมาลำเลิกจ้วงจาบพ่อได้อย่างไร แต่ขุนแผนคงคิดที่จะลงโทษพลาญงามให้สำนึกเท่านั้น เพราะลูกๆ ในครอบครัวขุนแผนนี้ล้วนมีวิชาอยู่ยงคงทนอาวุธทุกคน การที่ขุนแผนใช้ให้พลาญงามจับพลาญงามไว้แล้วพ่อจะเข้าพี่น้องนั้นก็คงพินไม่เข้าไม่ถึงกับเลือดตกยางออก ถือว่าเป็นการลงโทษเพียงตีลูกเท่านั้น มิได้หมายจะฆ่าพินให้บรรลัย ทั้งการยกกองทัพเข้าต่อตีกันนั้นกองทัพหุ่นของพลาญงามก็มิได้คิดฆ่าพินผู้ใดให้ตาย เพียงแต่ “เอาด้ามหอกหวดปัดร้องโอย แบนดาบลงโบายเอาไม้ค้อนวิ่งหนีล้มลุกที่ยวชุกซอน เตะต้อยค้อยผ่นมิให้ตาย”

ถ้าจะมองขุนแผนในด้านความกตัญญูรู้คุณคนแล้วก็จะเห็นได้ว่า ขุนแผนเป็นคนรักแม่เพราะชีวิตของขุนแผนผูกพันกับแม่ ตระกำลำบากมาด้วยกันตั้งแต่เด็ก ความรักความกตัญญูนี้ก็สะท้อนออกมาในพฤติกรรมที่เป็นเด็กไฟดี ขอให้แม่พาไปฝากกับอาจารย์เพื่อเรียนวิชา แทนที่จะทำตัวเป็นเด็กเกเรเหลวไหล และด้านการเรียนก็ตั้งใจเรียนไม่ให้เสียชื่อบิดามารดาครูอาจารย์ ที่ผิดไปบ้างในทางชู้สาวเมื่อเป็นเณร ทำให้อาจารย์โกรธต้องไล่ตีนั้นก็ เป็นพฤติกรรมความผิดของเด็กวัยรุ่นไม่หนักหนา

สาหัส แต่ไปหลงผิดจนกระทั่งที่ฆ่าเมียเอาลูกทำ
กุมารทอง

ความกตัญญูรู้คุณคนของขุนแผนแสดงออก
เด่นชัดหลายตอน เช่นตอนที่รบกับหมื่นหาญผู้เป็น
พ่อตา หมื่นหาญแพ้ ขุนแผนก็ไม่ฆ่า ยกโทษให้
เพราะนึกถึงบุญคุณที่เคยมี กับพระพิฆิตที่เคย
อุปถัมภ์ขุนแผนตอนพานางวันทองหนีขุนแผนก็ให้
ความเคารพเสมอดันเสมอปลาย ยิ่งกับพระพันวษา
ขุนแผนก็ยึดมั่นในสัตย์ปฏิญาณที่มีต่อพระเจ้าอยู่หัว
แม้จะต้องจงจำตามกฎหมายบ้านเมืองขุนแผนจะ
ใช้เวทมนตร์หลบหนีได้ก็ไม่หนี

**ความรู้สึกนึกคิดและชีวิตของคนที่เป็น
ขุนแผนในทัศนะของผมนั้น ผมเห็นว่าเป็นคนดี
คนหนึ่ง ถึงจะมีความผิดพลาดบ้าง นั่นก็เป็นไป
ตามลักษณะ ของปुरुชน ไม่มีใครประเสริฐไปทุก
ด้านแม้แต่ พระเวสสันดร พระโพธิสัตว์พระชาติ
สุดท้ายของพระพุทธองค์ถ้าเอามุมมองปัจจุบันตาม
ความคิดเห็นของปुरुชนเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์
วิจารณ์แล้วก็มีหลายอย่างที่ปुरुชนไม่เห็นด้วย
เพราะเห็นไม่ถึงเหตุปัจจัยของสังคัมสมัย**

ก่อนจบบทความนี้ขอยกเอาความสะท้อนใจ
ตอนนางวันทองถูกประหาร ซึ่งเป็นการปิดฉาก
ความรักสามเส้าระหว่างขุนแผน นางวันทอง และ
ขุนช้าง ให้เห็นว่าความรักเป็นสิ่งดั่งงามที่มนุษย์มีต่อ
บุคคลที่ตนรักนั้นเป็นเช่นไร

“**เพชฌฆาตราชฆาตเข้ายี่อยู่ดู ดูวันทองกลัว
อยู่ตัวสั้น เหลียวมาเรียกตัวกลัวเขาฟัน ขุนแผน ดัน
โดดข้ามผู้คุมมา ขบฟันกันกอดวันทองไว้ ขุน
ช้างร้องไปชิงไว้หาเพชฌฆาตตามยาวก้าวย่างมา
ขุนแผนโถมถนัดมือเมื่อยไว้ ดูคร่าคร่า กันอยู่
ตันตึง ฟันฝังถูกขุนแผนหาเข้าไม่ ดาบขลุ่ยพับยับ
เย็นไป เข้ากลุ่มรุมดูได้ขุนแผนมา ขุนแผน สีดัด
กัดฟันเกรี้ยว บิดตัวเป็นเกลียววางภูหา เพชฌฆาต
แกว่งดาบวาววามมา ย่างเท้าก้าวแล้วฟันลง ต้อง
คอนางวันทองขาดสะบั้น ชีวิตดับดับพลันเป็นผุยผง
พอพระไวยถึงโศกโศกมำลงตรงเข้ากอดตีนแม่แน่น
นั่งไป ขุนแผนก็ล้มลงทั้งยืน ปี่มจะไม่คืนชีวิตได้ ขุน
ช้างล้มนั่งกลิ้งอยู่ไกล บ่าวไพร่น้อยใหญ่ก็วุ่นวาย
ทองประศรีกลิ้งเกลือกเสือกกายา สร้อยฟ้าศรี
มาลาล้มคว่ำหงาย นางแก้วลงกลิ้งทิ้งลูกชาย ใคร
จะรู้สึกกายก็ไม่มี ...”**

ชีวิตมนุษย์ทุกรูปทุกนามจบลงที่ความตาย
ตัวละครในวรรณคดีทุกตัวที่กล่าวถึงล้วนเป็นบท
เรียนที่น่าศึกษา ไม่ว่าจะขุนแผน นางวันทอง ขุนช้าง
นางทองประศรี พระพันวษา แก้วกิริยา สายทอง ฯลฯ
การศึกษาวรรณคดี คือการศึกษาชีวิตไม่ใช่การ
จับผิดว่าใครดีใครเลวกว่ากัน โปรดอย่าเอากฎ
เกณฑ์ของตนไปตัดสินผู้อื่น และอย่าเอากฎเกณฑ์
ของ วันนี่ไปตัดสินเหตุการณ์เมื่อวันวาน

เอกสารอ้างอิง

- เถกิง พันธุ์เถกิงอมร **หลักการวิจารณ์วรรณคดี** วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช 2528.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. **แนะแนวการศึกษาวรรณคดี** โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์ กรุงเทพฯ 2518.
- ประจักษ์ ประภาพิทยากร **ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย** ชินอักษรการพิมพ์ กรุงเทพฯ 2522.
- **รายงานผลการวิจัยพระเอกในวรรณคดีคลาสสิกของไทย เรื่องขุนแผน พระเอกนักรบ** ชัยศิริการพิมพ์ กรุงเทพฯ 2527.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ **บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2** ศิลปาบรรณาการ กรุงเทพฯ 2501.
- วิทยา นาควัชระ **น้ำใจไมตรี** สถาบันพัฒนาตนเองและนักบริหาร กรุงเทพฯ 2540.
- ศิลปากร, กรม **ขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ** คลังวิทยา กรุงเทพฯ 2506.